

punt de vista, res no ens indueix a creure que es tracti d'un mot limitat al germànic occidental; ben documentada en anglo-saxó, els primitius d'on deriva, també ho estan en gòtic i en escandinau, gòt. *thwabl* 'bany', esc. ant. *thvål* 'sabó', esc. ant. *thvå* 'rentar',⁵ a.-al. ant. *dwaban* id.; no és gens estrany que un gòt. *THWAHLJÖ no estigui documentat: la naturalesa dels textos ulfilans no permet un vocabulari complet, les derivacions en -j. eren, en tota llengua germànica antiga, pa de cada dia. L'únic dubte que queda, doncs, és entre si el mot fou manllevat pel llatí vulgar del germànic occidental comú predialectal (llavors seria *THWAHLJA el femení); o bé suposar que en francès es rebé del fràncic, en it., cast. i port. del femení gòt. *THWAHLJÖ; i en català i oc. d'aquest, refermat per aquell.

DERIV.: *Tovallola*: moltes dades rosselloneses des de 1311 (*InvLC*); «los àngels --- los dos aportavan dos siris cramans, e l'altre una *tovayola* de samit vermél ---», Reixac (*Q.*, 198.2); «adés porten capiró en lo cap, adés *toovallola*, adés ---», BMetge (*Somni* IV, *NCl.*, 155.2; *Riq.*, 356.21). Després de fer-se-les amputar, la *Filla del Rei d'Hongria* «féu metre les mans en un bel tayador d'argent e féu-les cobrir ab una bella *tovayola* de seda» (*NCl.* XLVIII, 35); «li levà lo cab del cors; e aquell, embolcat en una bella *tovallola*, se'n portà», *Decam.* IV, § 5, 258.13 (on Boccaccio havia escrit *asciugatoio*); «lo Rey moro portava un arc de fletxa, spasa, e al cap una cervellera ab moltes *tovalloles* embolicades» «lo Rey hermità --- donà-li un gran colp sobre lo cap; emperò no li féu gran mal, tantes eren les *tovalloles* que portava»; «Tirant demanà la sua roba, e féu-se ab moltes *tovalloles* ligar la cama; e armà-s lo mills que pogué, e pujà a cavall, e molts ab ell; e ab gran valor anava: que quasi tot lo mal li passà e trobà molt gran remey», JoMartorell (*Ag.* I, 57.5, 57.3f.); 3 exs. de *tovallola* d'eixugar o d'ús litúrgic en StV-centF (Schib).

«Ayde a du la creu / --- / ahont anàveu, mare— / —Fill del meu cor, fill - a veure-us a vós— / Am la *tovayola* - li aixugue 'l suhó», MilàF (*Romllo.*, 13.26; reco. a Espuga de Fra.; i en 8 versions més, de tot el Princ. i Vallespir, coincidents aproximadament, fins en aquest mot, si bé no consta aquest mot en tres d'elles, i en alguna altra el mot presenta variant: *tovayolas* St. Joan Abad., *tovallola* Argentona, i la reco. a Vic per Verdager).

La variant *tovayola*, de l'Espuga de Francolí és interessant perquè queda ben enfora del territori on *yl* ha donat -y-; però no ens xoca, car observà Fabra (*Gram.* 1912 etc.), que, quan hi ha una altra lateral en el mot, pot haver-hi -y- per dissimilació a Bna., i en altres zones on -yl dóna normalment *l*. Justament *tovallola* és un dels mots que se citaven com a cas en què hi havia -y- a Barcelona i tot. És cert que ja en la meua infància la pronúncia *tubə[ɔ]lə* en aquest mot s'havia generalitzat a Bna. I no obstant tinc nota de 1927, que l'eminent cirurgià i amic Dr. Enric Ribas i Ribas, a desgrat de pronunciar *ül, fülə, bélə* etc., deia «porta'm una *tubəyulətə*»: era ben barceloní (i havia nas-

cut c. 1870), fill del Masnou, parlar rigorosament barceloní.

No cal dir que fins la gent de l'àrea de -i- escriuen *tovallola*, entre ells el vigatà Verdager, el qual va recollir una altra versió d'aquell romanç piadós: «Ciri-neu --- carré d'amargura --- encontre sa mare plèna de doló / ab la *tovallola* - per 'xugà'l Senyó» (afegida per Pujol-Puntí, en llur volum d'add. al *Romllo.*).

En la tradició lexicogràfica, des del dicc. de rims de JMarc (§ 398) i Busa-N. i OPou («la *tovallola*: lin-teum; los canalobres ---», *Tb. Pu.*, 167). Molta documentació d'inventaris etc., Ss. XIV-XVIII, en el DAg. Mot d'ús general fins avui, si fa no fa a tot el territori, fins al val. (almenys gran part) i les Illes (àdhuc Eiv. «*tuvayola*: toalla», PzCabr.). Cert que J. G. M. oposava al *tovallola* del cat. central val. *tovalla* («El Camí», 14-iv-34), però dubto que això tingui validesa gaire considerable en aquella terra.

Tovallotelet [1416, DAg.]. *Tovallcler. Tovallolí. Tovallolina. Tovallols* 'faldar de la camisa' (Pollença, DAg.).

Tovalló 'mena de tovalla o tovallola', ant., 'peça de roba per usar menjant a taula'. En la primera acc. ja sovint a l'E. Mj.; com en un inv. de marit a muller, Vic en el S. XIII: «in tempore quo ego duxi te in uxorem, erant in hospicio tuo --- 3 mapes et 12 *tovallons*, et novem lintea munda et ---» Vic a. 1255; en la tradició lexicogràfica des de JMarc (1371: *tovallons*, § 1479), i amb el sentit «comensal» ja en el S. XVI: «torcaboques o *tovallons*: mantile», OPou (*TbPu.*, 187). D'ús general, o poc menys, en tot el domini: fins a Menorca («*tuvao*: torca-boques, cast. *servilleta*», Ferrer Ginart, *Rond. Men.*, 227) i Eiv. («*tubayó*: servilleta», PzCabr.). És curiosa la metafòrica aplicació mineral que se'n fa a Cerdanya: «--- roches calcaires stratifiées, des blocs de marbre --- Dans le pays ces roches portent le nom de *toubailouns* (serviettes) --- Les fées, fatiguées de voir leur linge constamment mis au pillage, le pétrifièrent: d'où ces blocs» (Emm. Brousse, *La Cerdagne Française*, 403).

† Ben arrelat i popular encara; en gascó, per ex.: aran. *tuāla* 'estovalles (de parar taula)' (1920), *tuā-lūn* 'tovalló', Comenge *touaillet* 'essuie-mains', *touaillet* 'id. suspendu à un rouleau' (Dupleich, *Pat. de St. Gaudens*), *tuālo* «pan de chemise» (Com. Nord), diferenciat *tuālo* «ce qui sort par la braguette» (Big., Nord), ALGc. IV, 1266.

**Tovanc, tovar, tovaria, tovejar, tovens, tovera, tovesa, tovina, V. tou Tovó, V. tova Tovor, tovós, V. tou Tovot, V. tova*

TÒXIC, pres del ll. *toxicum* 'metzina', i aquest del gr. *τοξικὸν φάρμακον* 'verí, metzina per a fletxes': derivat de *τόξον* 'arc de tirar'. □ 1.ª doc.: c. 1900 (eds. tardanes de Lab., Bullbena, Vogel).

El ll. TÒXICUM havia passat també al cat. i a la llengua d'oc (*tóissec, tuéissec*) amb evolució fonètica hereditària, donant el cat. ant. *túixec*, ja usat per Llull: «Lo bisbe --- digué --- —Anats per aquesta via a una